

Vážení čtenáři,

nové číslo devátého ročníku revue *Paměť a dějiny* je věnováno undergroundovému hnutí, které bylo specifickým fenoménem normalizačního Československa. I když underground byl rozšířený například i v průmyslových aglomeracích na východě SSSR, jedině v Československu se nonkonformní hnutí spojilo s intelektuály a bývalými politiky ve společném odporu proti režimu.

Na to ve svém textu *Podzemí a underground* poukazuje Martin Machovec: *Je možno tvrdit, že nová kvalita, kterou se česká undergroundová kultura začala vyznačovat, vznikla právě v důsledku zvláštní spolupráce „rockerských primitivů“ s umělci a intelektuály.* Ještě větší šok než pro intelektuály, jako byli Jan Patočka nebo Václav Černý, muselo znamenat setkání s undergroundem pro expolitiky, jako byl Jiří Hájek. To samozřejmě platilo i naopak.

U zrodu tohoto nepravděpodobného spojení stály dvě zcela rozdílné osobnosti nezávislé kultury – Václav Havel a Ivan M. Jirous. Americký literární historik Jonathan Bolton, jehož knihu o nezávislé kultuře za normalizace v Československu přibližuje recenze v tomto čísle, popsal setkání těchto dvou individualit týden před zářijovým procesem s undergroundem v roce 1976: *Dvě nejcharizmatičtější osobnosti české kultury objevily jedna druhou a jejich intenzivní celonoční rozhovor – jaký mnozí z nás zažijí jen párkrát v životě – připravil novou mapu české kultury a osudů evropského komunismu.* Bolton připisuje tomuto spojení čs. undergroundu s nezávislými intelektuály a expolitiky celoevropský význam.

Jakým fenoménem byl ale underground? V textu nazvaném podle výroku Williama Blakea *Vytvoř si systém, nebo tě zotročí systém jiného* zasazuje Mirek Vodrážka čs. underground do rámce západní poválečné vzpoury proti konzumní společnosti a připomíná důležitost hnutí beat generation a hippies pro vývoj kontrakultury. Vedle toho zmiňuje i domácí zdroje nonkonformního hnutí a stanoví rozdíl mezi undergroundem a nonkonformními umělci. *Rozdíl mezi esteticko-elitářským pojetím umění a undergroundu, který prezentoval umělec Milan Knížák, a subpolitickým pojetím, které prosazoval teoretik umění Ivan M. Jirous, napomáhal definovat a formovat underground nejen zevnitř, ale i zvenčí, neboť systém ohrožovala víc kontrakultura než umělecké nonkonformní elitářství.* Vodrážka rovněž polemizuje s názorem ohledně údajné apolitičnosti undergroundu, když jeho političnost (subpolitičnost) vidí v *nabourávání kulturního, estetického, politického monopolu systému.*

To vše je pravda, ale je to poněkud „akademický“ výklad fenoménu, který utvářely spíše spontánní aktivity lidí různého ladění a rozličných charakterů, než aby byl

nějak teoreticky založen, i když se o to „ideologové“ hnutí, na prvním místě I. M. Jirous, (marně) pokoušeli. Dá se říci, že existovalo tolik undergroundů, kolik bylo „androšů“, protože i když se spolu stýkali nebo i žili, základním rysem undergroundu byl důraz na individualitu, která měla až jakýsi mytický charakter. Proti bolševickému heslu: *Proletáři všech zemí, spojte se! stavěl underground výzvu: Idioti, buďte sami sebou!*

To zřejmě pocítil mladistvý Vladimír Drápal, řečený Lábús, když mu otec, normalizační komunist, v rámci výchovy neprozřetelně pustil v televizi propagandistický pořad *Atentát na kulturu* a Vladimíra to zaujalo natolik, že se sám stal máničkou. O jeho životním příběhu se dočtete v článku Evy Evelíny Brozmanové.

Vedle „klasického“ undergroundu ovšem existoval široce rozvětvený underground 80. let, čerpající inspiraci z hnutí punk a dalších nových hudebních směrů. Ve studii *Stojíme u zdi* načrtává Jan Cholínský rozmach undergroundových kapel především v druhé polovině 80. let, kdy tradiční underground zaží-

val hořký rozkol poté, co režim umožnil oficiálně vystupovat těm, kdo se vzdají své identity. Mefistofeles se svou ďábelskou nabídkou se ukázal být silnější než všechna předchozí pronásledování.

Mirek Vodrážka dokládá chiasmus, nemoc, která napadla část undergroundu v samém závěru komunistického režimu, citací Milana Hlavsy ze samizdatové *Revolver Revue* z roku 1987, kde se Hlavsa distancuje od *sektý „zarytých androšů“*, stejně jako od zhudebněné politické skladby 100 bodů z roku 1977, jejíž text je podle něj *hroznej*. Hroznej, ale z jakého pohledu?

Druhá generace undergroundu se napadení chiasmem v závěru režimu bránila mimo jiné tím, že vyhlásila obnovu českého království jako program, který musel být bolševikovi nejdálší... O tom, jak to celé dopadlo, viz text *Soud za sto tisíc*.

V rubrice Galerie najdete kresby Pavla Vošického, který měl jasno hned na začátku a pak už pořád: koncem 50. let dostal na vojně trest vězení, protože byl udán, jak vykřikuje *svině komunistický, kurvy bolševický*, a mezi vojskem šířil poezii: *na Kremle hvězda zhasíná / a z mausolea Lenina / se valí černý vzduch / co duch, to soudruh, soudruh duch...*

Pavel Vošický je most z padesátých let k punkáčům let osmdesátých, kdy v Žatci zpívala skupina É Ucho Debil Accord Band: *Jsem dostatečně mladej a dostatečně blbej, abych se moh stát policajtem...*

Ať žije underground!

Petr Placák

